

АЛГОРИТМ ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЇ ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ НА МЕЗОРІВНІ

Автором запропоновано поетапне формування та реалізації інституційно-економічного механізму регулювання роздрібною торгівлі на мезорівні в такій послідовності: формування сприятливого середовища функціонування і розвитку роздрібною торгівлі; ліквідація проявів монополізації галузі та її сегментів, доступу до ресурсів і ринків, корупції у відносинах «влада – торговельний бізнес»; забезпечення планового і системного розвитку роздрібною торгівлі та розміщення її продуктивних сил і ресурсного забезпечення територіями регіону; формування структурно-збалансованого розвитку роздрібною торгівлі та її впливу на структурні реформи та інституціональні зміни на регіональному рівні; виступ роздрібною торгівлі «локомотивом» розвитку і «підтягнення» розвитку сільських та віддалених територій.

Ключові слова: роздрібна торгівля, регулювання, інституційно-економічний механізм, формування, реалізація.

S.I. DANULO

Uzhgorod Trade and Economic Institute KNTEU, Uzhgorod, Ukraine

ALGORITHM FORMATION AND IMPLEMENTATION OF INSTITUTIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF REGULATION OF RETAIL TRADE AT THE MESO-LEVEL

Abstract – The article proposes a phased development and implementation of institutional and economic mechanism of regulation of retail at the meso-level, as follows: creating a favourable environment functioning and development of retail trade; liquidation displays monopolizing the industry and its segments, access to resources and markets, corruption in the relationship «power – trading business» ensure planned and systematic development of retail trade and accommodation of productive forces and resources to ensure the region; forming structurally balanced development of retail trade and its impact on structural reforms and institutional changes at the regional level; speech retail «locomotive» of and «lifting» of rural and remote areas. It is proved that the regional authorities should encourage the formation of monopoly trade or administratively recommended for registration in the local fiscal authorities in order to ensure its own budget.

Keywords: retail, regulation, institutional and economic mechanism of formation, implementation.

Постановка задачі. Функціонування і розвиток роздрібною торгівлі залежить від значної кількості чинників, які безпосередньо чи опосередковано визначають загальну життєзабезпеченість та ефективність господарсько-економічних відносин як в межах самого сектора, так і поза ним. Звісно роздрібна торгівля як окремий вид економічної діяльності здатна до саморегулювання, але в середовищі макроекономічної нестабільності, політичної нерегульованості, зовнішньоекономічної кредитної залежності, соціальної незахищеності потребує системного інституційного забезпечення та економічного стимулювання.

Зокрема інституційно важливо, щоб у сфері роздрібною торгівлі функціонувала дієва система норм та правил щодо започаткування, здійснення та регламентування торговельної діяльності із чітко визначеними умовами контролю та забезпечення правових гарантій. Економічний аспект більше стосується формування середовища, в якому функціонування та розвиток роздрібною торгівлі є структурно-збалансоване, демонополізоване, інвестиційно-інноваційно сприятливе та соціально зорієнтоване.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідження теоретико-методичних засад формування і реалізації інституційно-економічного механізму регулювання роздрібною торгівлі на мезорівні знайшли достатньо широке висвітлення у працях В. В. Апопії [7], Я. Д. Качмарика [1], І. М. Копича [7], В. І. Корсак [2], В. І. Куценко [10], П. О. Куцика [2], І. Лазебна [4], Р. Л. Лупака [1], Н. В. Магас [5], Ю. Є. Петруня [6], Н. С. Ситник [8], Ю. О. Соколова [9], Г. Ю. Ткачук [11], Ю. Б. Шпильової [12].

Виділення невирішених частин. Об'єктивно, більш виразною є залежність роздрібною торгівлі від інституційно-економічного регулювання на мезорівні, адже тут суб'єкти торговельної діяльності не здатні самостійно сформувати та розбудувати ринкову інфраструктуру, обмежені в доступі до ресурсів та ринків, інвестиційно-інноваційно не спроможні виконувати покладені на них функції. Таким чином повинно діяти середовище в якому функціонування та розвиток суб'єктів роздрібною торгівлі буде стабільним, а сучасні прояви монополізації, «кришуння» та корупції у відносинах із органами влади будуть ліквідовані.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення послідовних етапів формування та реалізації інституційно-економічного механізму регулювання роздрібною торгівлі на мезорівні.

Виклад основного матеріалу. З огляду на це, актуальним є формування та реалізація інституційно-економічного механізму регулювання роздрібною торгівлі (рис. 1), що передбачатиме поетапне застосування адміністративних і економічних засобів та інструментів для забезпечення сталого і структурно-збалансованого розвитку цього виду економічної діяльності.

Звісно у першочерговому порядку формування такого механізму повинно стосуватись створення сприятливого середовища функціонування і розвитку роздрібною торгівлі. В основному поняття середовища у роздрібною торгівлі розглядають як сукупність умов та чинників, які визначають і впливають на руху товарів у системі кругообігу ресурсів, що здійснюється за допомогою грошових коштів і на основі еквівалентного відшкодування витрат кожного з його учасників [4, с. 26-27]. У такому разі повинно бути

інституційно урегульовано правові та організаційні основи товарного обігу, що передбачатиме визначення принципів, методів, інструментів та засобів його економічного та соціального стимулювання розвитку.

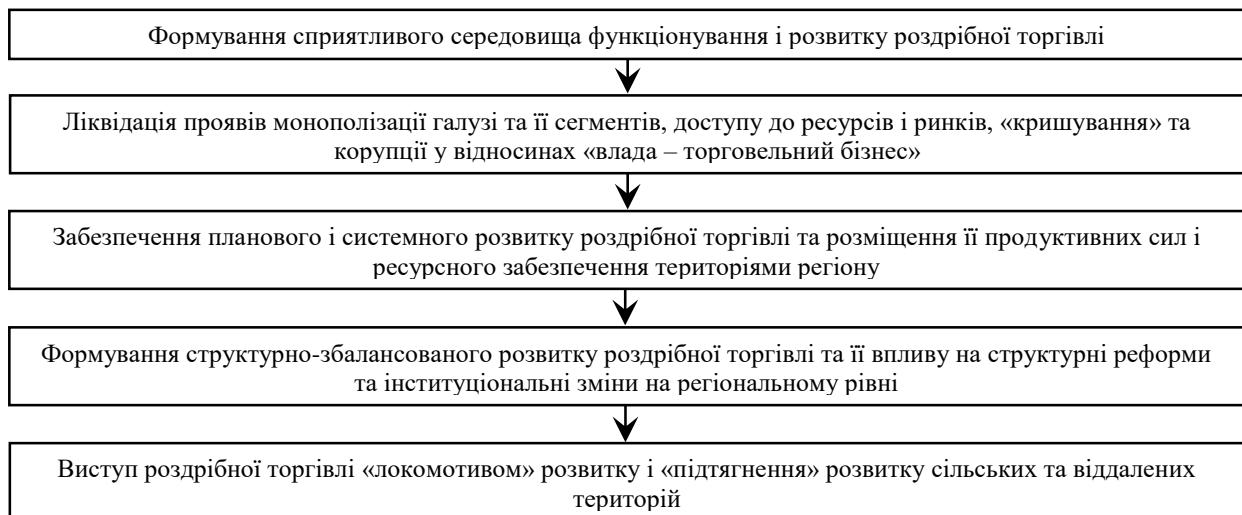

Рис. 1. Етапність формування та реалізації інституційно-економічного механізму регулювання роздрібно́ї торгівлі на мезорівні (авторська розробка)

Це підтверджується і в дослідженні «Система регулювання внутрішньої торгівлі в Україні», де зазначається, що важливою передумовою соціально-економічного розвитку держави та регіонів зокрема, є розроблення і реалізація органами виконавчої влади інституційних заходів спрямованих на раціональний розвиток торгівлі. При цьому такі заходи не повинні бути декларативними, а відповідно і підтримка суб'єктів торгівлі – не стихійно-хаотичною, несистемною, недостатньо керованою, неузгодженою із чинними нормативно-правовими актами [7, с. 51-52]. Але їх ефективність в більшості випадків не забезпечує достатній рівень розвитку роздрібно́ї торгівлі і виконання її соціальних функцій. Зауважимо, що й досі залишаються нерозв'язаними системні проблеми розвитку суб'єктів торговельної діяльності, які зумовлені тіншовою економічною активністю, існуванням значної кількості адміністративних бар'єрів, неефективною фіскальною політикою локальних органів влади.

Очевидно, що формування сприятливого середовища функціонування і розвитку роздрібно́ї торгівлі залежить від якості інституційно-правових основ регулювання як загальної кількості, так і окремих видів економічної діяльності, які їй притаманні. Так, Л. Куц обґрунтовуючи досвід інших країн, наголошує про важливість інституційних уточнень процесів регулювання вітчизняної роздрібно́ї торгівлі та необхідність вирішення таких першочергових питань, як уточнення основних визначень понять щодо окремих видів торговельної діяльності (наприклад, роздрібно́ї торгівлі: лікарськими засобами, уживаними товарами, інформаційним і комунікаційним устаткуванням), доопрацювання інституційно-правових основ їх організації і здійснення, систематизація засобів інституційно-організаційного регулювання торгівлі окремими видами товарів, конкретизація відповідальності за порушення законодавства в цих відносинах. Окрім цього, додатково аргументується необхідність прийняття ряду законодавчих актів (наприклад, про фармацевтичну діяльність), в окремих розділах яких доцільно встановити інституційно-економічні засади регулювання роздрібно́ї торгівлі на мезорівні [3, с. 11]. Ми розділяємо думку автора про недосконале законодавче забезпечення регулювання роздрібно́ї торгівлі, що підсумку перешкоджає її функціонуванню та розвитку на регіональному та субрегіональному рівні. Тому важливо, щоб інструментарій інституційно-економічного механізму поєднував характеристики чіткого владного регулювання, сучасних тенденцій впровадження міжнародних стандартів якості, інвестиційно-інноваційного стимулювання роздрібно́ї торгівлі.

Але все більше функціонування і розвиток роздрібно́ї торгівлі залежить від рівня конкуренції, а щодо окремих видів та форматів, то й від конкурентних позицій підприємств. Так, у науковій економічній літературі конкуренцію вважають найважливішим інститутом внутрішнього споживчого ринку, яка обмежує концентрацію монопольного впливу в одного із господарюючих суб'єктів, узгоджує напрями розвитку бізнес-процесів з інтересами споживача, стимулює інноваційний розвиток, збільшує масштаби вертикально-горизонтальної інтеграції. Також, є одним із важливих механізмів регулювання зайнятості та продуктивності праці, формування людського та соціального капіталу, забезпечення соціального захисту працівників і покращення соціальної сфери торгівлі, підвищення соціальної відповідальності та соціальної безпеки підприємств, що особливо важливо при реалізації роздрібною торгівлею властивих їй соціальних функцій [9, с. 99-100]. Таким чином, сприятливим у сфері роздрібно́ї торгівлі є середовище, в якому діють принципи єдності конкурентного простору, свободи економічної діяльності, підтримки конкуренції, протистояння проявам недобросовісної конкуренції. При цьому такі принципи повинні мати системну дію, виключаючи надмірний адміністративний контроль, дублювання функцій регулюючих органів, цінову дискримінацію ринку, тінізацію товарообороту.

Зауважимо, що будь-якому середовищу властиві тенденції, які перешкоджають розвитку її учасників.

Так і середовищу в якому відбувається функціонування роздрібною торгівлі. А це прояви монополізації галузі та її сегментів, доступу до ресурсів і ринків, «кришування» та корупції у відносинах «влада – торговельний бізнес». Вважаємо, що процеси монополізації часто є наслідком неефективного регулювання органами влади ринкових відносин, яке зумовлене відсутністю чіткого та дієвого інституційно-правового забезпечення. Звісно, відсутність конкуренції серед учасників галузі також призводить до її контролю з боку одного чи кількох підприємницьких структур. Але враховуючи, що роздрібна торгівля є галуззю з найбільшою за кількістю учасників, прояви монополізації можуть мати значний негативний вплив як на функціонування окремих торговельних суб'єктів, так і розвиток економіки регіону. Зауважимо, що в країнах з розвинутою економікою система антимонопольного права забороняє не саму монополію, а лише її зловживання владою. А основною формою інституційно-організаційного контролю є система реєстрації комерційних угод у спеціальних органах виконавчої влади. Тому, антимонопольна політика повинна не просто формально усувати прояви монополізму, а бути направлена на створення ефективного конкурентного середовища, здатного забезпечити сталий економічний розвиток роздрібною торгівлі і стабільне підвищення життєвого рівня населення [6, с. 363-364]. Водночас, у сфері адміністрування податкових відносин монополізація може забезпечувати певну фінансову стабільність бюджетів територій за якими юридично реєстровані підприємства-монополісти, адже сплата основних податків відбувається за принципом територіальності. У роздрібній торгівлі на місцевому рівні монополістами справедливо вважають об'єкти крупних роздрібних торговельних мереж, конкурентними перевагами яких є широкий асортимент та номенклатура товарів і різних видів послуг, вигідне розташування, великі торгові площі, налагоджене виробництво або продаж товарів під власної маркою та ін. Таким чином, органи регіональної влади повинні монопольні торговельні утворення стимулювати чи в адміністративному порядку рекомендувати до реєстрації у місцевих фіскальних органах, з тим щоб забезпечити власне наповнення бюджету.

Діяльність регіональних і місцевих органів влади часто є корупційною і замість традиційної функції підтримки виконує функції «кришування», «чиновницького кумівства чи братерства», «сімейного підраду». Такі тенденції зумовлені різними причинами. Так, можна вважати, що за умов швидких темпів законодавчі зміни не можуть бути в повній мірі адаптовані у практику господарювання суб'єкта торгівлі, а це примушує його до таких дій для вирішення окремих правових невідповідностей. Але в основному це стосується отримання права на вигідне розміщення (особливо для торговельних мереж), тінізації соціально-економічних відносин, відхилення від якості товарів та стандартів торговельного обслуговування, ухиляння від сплати окремих податків та зборів. Очевидно, що такі відносини із органами державного управління мають свої передумови. А це відсутність дієвого нормативно-правового регулювання, надмірність і обтяжливість адміністрування податків, низький рівень соціально-економічного розвитку, невисока ресурсна забезпеченість, низька інноваційна активність, зниження соціальної відповідальності. Та більше того, саме політика регулювання роздрібною торгівлі не вбачає зростання результативності бізнесу та стимулювання до мінімізації тіньового обороту, а навпаки постійного адміністративного втручання.

На нашу думку, вибудовування у інституційно-економічному механізмі ліквідаційних схем монополізації, корупції та тінізації може дозволити забезпечити сталий та системний розвиток роздрібною торгівлі територіями регіону. Так, не потребує доведення важливість використання планового підходу до територіального розміщення роздрібних торговельних об'єктів, адже розуміємо, що розвиток роздрібною торгівлі повинен враховувати генеральні плани територій функціонування, їх інфраструктуру, інвестиційний потенціал, ділову активності населення. При цьому несистемне, без ознак ринкового сегментування насичення територій торговельними об'єктами може лише в короткостроковий періоді забезпечити ефективність галузі, в довгостроковій перспективі більшість об'єктів по причині своєї схожості нездатні будуть зберегти власні позиції на ринку коли зростає конкуренція та посилюється монополізація галузі з боку крупних торговельних мереж. Звісно роздрібна торгівля є каталізатором інвестиційного розвитку економіки регіону, але такі процеси повинні залежати від планової потреби в посиленні торговельного потенціалу території, а не від бізнес-інтересів окремих підприємницьких структур. Більше того, такі тенденції можуть мати негативні наслідки як в економічній так і соціальної сферах регіону.

Як зазначається у дослідженні «Суспільна складова сталого розвитку» причинами хаотичного та несистемного територіального розміщення об'єктів роздрібною торгівлі є відсутність територій для будівництва нових торговельних центрів або непомірно велика ціна за них та низька якість розроблених регіональних планів щодо їх розміщення з урахуванням нормативів забезпеченості населення торговельною площею [10, с. 65–79]. Проте досвід окремих місцевих органів влади свідчить, що таке розміщення торговельних об'єктів може мати й позитивні результати. Зокрема поблизу можуть розвиватись як окремі види торговельної діяльності (аптеки, зоомагазини, магазини уживаних товарів, побутової техніки) так і ринки (антикваріату, художніх виробів, сувенірів, автобазари, вживаної техніки, сезонних товарів). А це дозволяє в регіоні ліквідувати надмірне безробіття, задовольняти купівельну спроможність населення, розвивати місцеве виробництво, забезпечити дієвий адміністративний контроль внутрішнього ринку.

Вважаємо, що у наслідок такого формування торговельної інфраструктури можуть виникати вертикально-інтегровані об'єкти, які за своєю структурою об'єднують різні види та формати торгівлі, спроможні та є привабливими для розвитку ресторанного господарства, сфери послуг, охорони здоров'я та освіти, підвищать рівень впливу та співпраці торгівлі з виробничим сектором. Цю думку розділяє й В. Корсак, додаючи, що «... ймовірність виживання та розвитку роздрібних торгових закладів, які є частинною горизонтально-інтегрованих структур, значно вища, ніж незалежних торгових об'єктів, оскільки вони володіють такими вагомими перевагами, як: більш висока переговорна позиція, значно ширший асортимент,

ефективна система дистрибуції, наявність автоматизованих систем управління, здатність до впровадження маркетингових технологій [2, с. 69]. Однак, можемо стверджувати, що функціональна і територіальна концентрація торговельних об'єктів в межах окремих територій призводить до погіршення рівня задоволення потреб населення товарами та торговельними послугами на територіях, де внаслідок такого об'єктного розташування споживчий попит стає обмеженим. У підсумку концентрація торгівлі та витіснення дрібних магазинів і, як наслідок посилення монополізації галузі, перешкоджатиме розвитку економіки регіону, що проявлятиметься у зменшенні обсягів ВРП, скороченні надходжень до місцевих бюджетів, обмеженні каналів продажу товарів місцевого виробництва. Таким чином розвиток роздрібно торгівлі на принципах планового та системного територіального розміщення повинен відбуватись під справедливим державним наглядом, але за умов завершеності формування чіткої владної вертикалі з регулювання досліджуваної сфери.

Окрім цього вагомий вплив на розвиток роздрібно торгівлі має розміщення її продуктивних сил і ресурсне забезпечення територій регіону. Відповідно формування вимог до якості територіальної організації продуктивних сил повинно враховувати інституційну необхідність ліквідації диспропорцій в розміщенні об'єктів роздрібно торгівлі та збільшення рівня забезпеченості територій площами сучасного формату. Згідно інституціональної теорії розвиток роздрібно торгівлі є відображенням економічних і соціальних норм ринкового середовища, у якому функціонують її учасники, а відтак її регулювання є ефективним, якщо територіальна організація продуктивних сил забезпечить якісніше виконання базових функцій роздрібно торгівлі.

Водночас, поряд з інституційними інструментами регулювання якості продуктивних сил слід врахувати соціально-психологічні та економічно-ресурсні. Такої ж думки дотримується Н. Ситник, додаючи, що регулювання роздрібно торгівлі повинно бути направлене не лише на удосконалення її організаційної та управлінської структури, осучаснення трудового потенціалу і трудових відносин, але й на модернізацію її фінансово-економічної системи. Передусім йдеться про покращання ресурсної забезпеченості товарного обігу, яка на етапі розширення товарно-грошових відносин в основному є недостатньою та за окремими важливими характеристиками погіршується, що призводить до втрати багатьох складових економічного потенціалу розвитку [8, с. 417-418].

Проте інституційно-економічне регулювання роздрібно торгівлі на мезорівні не повинно враховувати лише її територіальні межі організації, обсяги ресурсного забезпечення, якість продуктивних сил, а й альтернативність поєднання, узгодження і реалізації дієвих системно-цільових заходів формування структурно-збалансованого розвитку галузі. Насамперед пріоритетним є покращення структурних характеристик внутрішнього ринку споживання. Так, попри позитивні тенденції у роздрібній торгівлі, як збільшення кількості економічних агентів, товарообігу, прямих іноземних інвестицій, торговельних площ, спеціалізація та функціональна і територіальна концентрація торговельних об'єктів є недостатньою. В основному на регіональному споживчому ринку швидкими темпами відбувається розвиток багатопрофільних магазинів, а спеціалізовані представляють значно менший сегмент.

Важливо структурний розвиток роздрібно торгівлі поєднати з розширенням програм зовнішнього міжгалузевого партнерства і інвестиційно-інноваційного співробітництва. Тобто шляхом інтеграції бізнес-процесів і функцій торгівлі досягти високої ефективності формування та реалізації інституційно-економічного механізму регулювання внутрішнього ринку. При цьому ключовими критеріями ефективного регулювання, на думку Н. Магас, слід вважати: забезпечення та підтримання високого рівня лояльності споживача шляхом задоволення його поточних та формування перспективних потреб, узгодження напрямів розвитку бізнес-процесів підприємства з інтересами споживача; модернізація торгово-технологічного процесу, реалізації інноваційних підходів до розвитку торгової мережі, розширення участі об'єктів торгівлі в реалізації програм соціально-економічного розвитку району функціонування; впровадження торгово-технологічних інновацій в цілях удосконалення системи товароруху та диверсифікації форм і форматів торгівлі [5, с. 135–138].

Ми погоджуємось з думкою, що інтеграційні процеси повинні бути інноваційно зорієнтовані для послідовного перетворення роздрібно торгівлі на комплекс динамічного розвитку. Зокрема, наголосимо про актуальність питання розбудови системи електронного обслуговування покупців через інтернет-мережу, адже таке осучаснення бізнес-процесів дозволить підприємствам роздрібно торгівлі поетапно диверсифікувати і розширити перелік здійснюваних видів економічної діяльності, підвищити рівень інтегрованості у сферу міжсекторального та міжрегіонального співробітництва.

Як зазначає Г. Ткачук, регіональний розподіл праці повинен передбачати розвиток спеціалізованих видів економічної діяльності, з метою забезпечення ефективності виробництва, якості та доступності ціни продукції. Це дозволить задовольняти своєю продукцією не тільки власні потреби, але також і потреби інших регіонів [11, с. 65]. Ми також притримуємось такої думки, що спеціалізація та функціональна і територіальна концентрація торговельних об'єктів є привабливим напрямом структурного розвитку роздрібно торгівлі, а особливо за умов інфляційних коливань, погіршення продовольчої безпеки, непередбачуваних змін ринкової кон'юнктури. Зокрема, актуальним є розвиток на території регіонів малих підприємств агробізнесу та ринків збуту їх продукції. Відповідно, розвиватиметься заготівельна діяльність, підвищиться ефективність використання місцевих ресурсів, зросте ділова активність сільського населення. Особливо важливо, що за таких процесів роздрібно торгівля, як завершальний етап товароруху та обігу грошових коштів, збільшить вплив на структуру споживання та підвищить рівень забезпеченості та доступності для населення якісних і безпечних товарів.

У контексті збалансовано розвитку роздрібно́ї торгівлі необхідно розвивати різні види або типи магазинів, які повинні ґрунтуватися на новій формі торгівлі, і одночасно вбирати в себе певні риси вже використовуваних форм. А це потребуватиме участі торговельних підприємств у розвитку маркетингової інфраструктури цільового ринкового сегменту, інвестування капіталу в нові підходи до товароруху, логістики та складування товарів, активізації використання та оновлення необоротних активів. Таким чином, структурно-збалансований розвиток роздрібно́ї торгівлі передбачає постійний пошук та залучення можливих джерел формування фінансово-інвестиційного капіталу на інноваційні цілі. Зокрема поряд з внутрішніми джерелами інвестування (прибуток, амортизаційні відрахування, страхові відшкодування, внутрішні фінансові зобов'язання) підприємствами роздрібно́ї торгівлі можуть більш активно використовуватися зовнішні, передусім кошти недержавних інвестиційних фондів, благодійних організацій, пайових фондів, українських трудових мігрантів. Звісно це потребуватиме створення додаткових фінансових інституцій, але таке залучення коштів з таких джерел дозволить оптимізувати структура капіталу та інвестицій господарюючих суб'єктів.

Зрозуміло, що структурно-збалансований розвиток роздрібно́ї торгівлі є ефективним фінансово-інституційним засобом підвищення інвестиційної привабливості регіону. При цьому актуальним є створення і функціонування виробничо-торговельних регіональних інноваційних кластерів. Так, кластерна модель дозволить диверсифікувати форми і формати торгівлі, посилити коопераційні форми співробітництва, забезпечити інтеграцію роздрібних торговельних підприємств у сферу виробництва, придбання товарів та якісне покращення виконання базових функцій роздрібно́ї торгівлі. У підсумку стає можливим поглиблення соціальної диференціації типів та створення нових форматів торгівлі, розширення джерел фінансово-інвестиційного забезпечення та зовнішнього міжгалузевого партнерства і інноваційного співробітництва.

У будь-якому випадку, структурні реформи на регіональному рівні потребують інвестиційного капіталу, а враховуючи, що роздрібна торгівлі порівняно з іншими галузями виконує і фахово-психологічну роль, консолідуючи фінансово-інвестиційні та економічні ресурси, діяльність органів влади та місцевого самоврядування повинна бути направлена на підготовку і промоції перспективних інвестиційних проєктів у досліджуваній сфері. Зокрема можуть створюватись державно-приватні центри інвестиційно-інноваційного розвитку, діяльність яких дозволить акумулювати обмежені бюджетні можливості території регіону, активізувати практику міжрегіонального та транскордонного співробітництва у цій сфері. Але важливо, щоб діяльність регіональної влади стосувалась дерегуляції комерційної господарської та зокрема інвестиційно-інноваційної діяльності.

Ми поділяємо думку, обґрунтовану у праці [1, с. 70-71], що на рівні органів місцевого самоврядування є достатньо адміністративних засобів управління для формування резервів запасів окремих груп товарів народного споживання. Відповідно, структурно-збалансований розвиток роздрібно́ї торгівлі в розрізі джерел формування з визначенням можливостей забезпечення за рахунок місцевого виробництва є засобом прийняття подальших регулюючих рішень на рівні відповідних органів самоврядування. Даний підхід управління важливий для регіонів, у яких з року в рік зростає негативне сальдо зовнішньоторговельного обороту.

Наголосимо про низьку ефективність регуляторної політики у сфері розвитку сільських та віддалених територій. Про це свідчить очевидні диспропорції в забезпеченості населення роздрібною мережею, торговельними площами, у структурі товарообігу, рівні споживання, якості обслуговування між міськими та сільськими поселеннями. В кризовому періоді простежується чітка закономірність: чим менші доходи в розрахунку на одну особу, тим нижчий рівень забезпечення території торговельною мережею. Хоча у сільській місцевості активно розвивається приватний сектор торгівлі, але, на жаль, орієнтується не стільки на потреби споживача, скільки на отримання максимального для себе прибутку. При цьому їх кількість є обмеженою, а це практично унеможливує спроможність сільських жителів впливати на широту асортименту та ціну товару, і, як наслідок, змушені купувати те, що пропонує власник торгового об'єкта [12, с. 109-110]. У такому разі, важливою є інституційна та економічна роль системи споживчої кооперації, яка історично сформували мережу об'єктів роздрібно́ї торгівлі у більшості сільських і менш економічно розвинених територіях. Адже функціонування торговельних коопераційних підприємств не лише може із врахуванням власного потенціалу забезпечити покращення соціально-економічного становища та передумов розвитку територій функціонування, а й у індивідуальних формах (завдяки пайовому залученню) активізувати ділову активність сільського населення.

Вважаємо, що завдяки таким інституційним об'єднанням можна вирівняти диспропорції у регіональному аспекті, між міськими та сільськими поселеннями, а відтак галузь торгівлі виступить «локомотивом» розвитку і «підтягнення» сільських та віддалених територій. Саме такий результат слід розглядати як орієнтир системно-цільових заходів інституційно-економічної системи регулювання роздрібно́ї торгівлі на мезорівні, оскільки лише збалансований розвиток територій, покращення структурних характеристик внутрішньої торгівлі та налагодження інвестиційно-інноваційного коопераційного співробітництва дозволить досягти стратегічних пріоритетів та поточних завдань її соціально-економічного розвитку.

Висновки. Доцільно процес формування та реалізації інституційно-економічного механізму регулювання роздрібно́ї торгівлі на мезорівні будувати поетапно, в такій послідовності: формування сприятливого середовища функціонування і розвитку роздрібно́ї торгівлі; ліквідація проявів монополізації галузі та її сегментів, доступу до ресурсів і ринків, «кришування» та корупції у відносинах «влада – торговельний бізнес»; забезпечення планового і системного розвитку роздрібно́ї торгівлі та розміщення її продуктивних сил і ресурсного забезпечення територіями регіону; формування структурно-збалансованого розвитку роздрібно́ї

торгівлі та її впливу на структурні реформи та інституціональні зміни на регіональному рівні; виступ роздрібною торгівлі «локомотивом» розвитку і «підтягнення» розвитку сільських та віддалених територій.

Подальші дослідження повинні передбачати удосконалення регіональної політики формування інституційно-економічного механізму регулювання розвитку роздрібною торгівлі, а саме визначення її стратегічних пріоритетів та процедури застосування інноваційних інструментів формування відповідного механізму.

Література

1. Економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності торговельного підприємства : монографія / Я. Д. Качмарик, П. О. Куцик, Р. Л. Лупак, І. Я. Качмарик. – Львів : Літературна агенція «Піраміда», 2012. – 208 с.
2. Корсак В. І. Теоретичні аспекти розвитку роздрібних торговельних організацій та їх значення для регіональної економіки / В. І. Корсак // Економічний часопис-XXI. – 2012. – № 5-6. – С. 67–70.
3. Куц Л. І. Господарсько-правове регулювання виробництва та торгівлі лікарськими засобами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.04 / Л. І. Куц ; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2004. – 20 с.
4. Лазебна І. Формування конкурентного середовища у роздрібній торгівлі / І. Лазебна // Вісник КНЕТУ. – 2011. – № 2. – С. 26–37.
5. Магас Н. В. Фінансово-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності роздрібною торговельного підприємства : дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 / Магас Наталія Василівна ; [Львівська комерційна академія]. – Л., 2014. – 279 с.
6. Петруня Ю. Є. Риси конкурентного середовища та антимонопольне регулювання у сфері роздрібною торгівлі продовольчими товарами / Ю. Є. Петруня // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). – С. 361–366.
7. Система регулювання внутрішньої торгівлі України : монографія / [В. В. Апопій, І. М. Копич, О. Г. Біла та ін.] ; за ред. В. В. Апопія та І. М. Копича. – К. : Академвидав, 2012. – 424 с.
8. Ситник Н. С. Особливості модернізації фінансово-економічної системи товарного обігу України / Н. С. Ситник // Економічний нобелівський вісник. – 2014. – № 1 (7). – С. 417–424.
9. Соколова Ю. О. Маркетингові аспекти конкуренції в галузі роздрібною торгівлі / Ю. О. Соколова // Проблеми економіки. – 2012. – № 4. – С. 99–102.
10. Суспільна складова сталого розвитку / [Куденко В. І., Остафійчук Я. В., Ільїна М. В. та ін.] ; під наук. ред. В. І. Куденко. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2012. – 112 с.
11. Ткачук Г. Ю. Формування конкурентоспроможності малих підприємств агробізнесу: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / Г. Ю. Ткачук. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 200 с.
12. Шпильова Ю. Б. Сталий розвиток роздрібною торгівлі України / Ю. Б. Шпильова, І. М. Шпильовий // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2012. – Вип. 1 (11). – С. 108–120.

References

1. Kachmaryk Y. D., Blonska V. I., Lupak R. L., Kachmaryk I. Y. The economic mechanism to ensure the competitiveness of commercial enterprise: monografiya. Lviv, Literary Agency «Pyramid», 2012, 208 p.
2. Korsak V. Theoretical aspects of retail trade organizations and their importance to the regional economy, *Economic Annals-XXI*, 2012, № 5-6, pp. 67-70.
3. Bush L. Economic and regulation of production and sale of medicines, author. thesis ... candidate, National Academy of Sciences of Ukraine. Inst-ekon. rights. resear., Donetsk, 2004, 20 p.
4. Lazebna I. Formation of the competitive environment in retail, *Bulletin KNTEU*, 2011, № 2, pp. 26-37.
5. Magas N. Financial and economic mechanism to ensure the competitiveness of retail trade enterprises: thesis. ... candidate, Lviv Academy of Commerce, L., 2014, 279 p.
6. Petrunya Y. The features of the competitive environment and antitrust regulation in the retail food trade, *Nobel Economic Bulletin*, 2014, № 1 (7), pp. 361-366.
7. Apopyu V. V., Kopych I. M., Bila O. G. The system of regulation of domestic trade Ukraine: monografiya. Kyiv, Akademvydav, 2012, 424 p.
8. Sytnyk N. Features modernizing the financial and economic system of commodity circulation Ukraine, *Nobel Economic Bulletin*, 2014, № 1 (7), pp. 417-424.
9. Sokolov Y. Marketing aspects of competition in the retail, *Problems of Economics*, 2012, № 4, pp. 99-102.
10. Kutsenko V. I., Ostafiychuk J. V., Ilyin M. V. The social component of sustainable development. Kyiv, RC IEPSSR NAS of Ukraine, 2012, 112 p.
11. Tkachuk G. Y. Formation of competitiveness of small businesses agribusiness: current status and prospects: monografiya. Zhitomir, ZSTU, 2012, 200 p.
12. Shpylyova Y. B., Shpylyova I. M. Sustainability retail Ukraine, *Bulletin of the University of East European economics and management*, 2012, Vol. 1 (11), pp. 108-120.

Рецензія/Peer review : 15.4.2015 р.

Надрукована/Printed : 12.5.2015 р.

Рецензент: д.е.н., проф. Васильців Т.Г.